

Bu yazıda yeni dünya düzenini tesis eden modernite realitesini ve yine modernite içerisinde, ona karşı bir tepki olarak gelişen postmodernizmi, bilgi anlayışlarını, temsilci düşünürleri ve insanlık üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz.

>> [Modern Düşünce ve Modernizmin Temeli](#)

>> [Batı-dışı Topumlarda Modernlik](#)

>> [Modernite ve Bilgi Anlayışı](#)

>> [Postmodernizm Nedir?](#)

>> [Postmodernizmin Temsilcileri](#)

>> [Postmodernizmin Etkileri](#)

Modern Düşünce ve Modernizmin Temeli

Modern düşüncenin temelinde **F. Bacon'un bilimsel yöntemi** ve **R. Descartes'in kartezyen felsefesi** yer alır. Bacon, "*Bilgi kuvvettir.*" tezine dayanırken, tabiata hükmedecek yeni bir bilgi anlayışının temelini atmıştır. Descartes ise kartezyen felsefe ile ruh (düşünce) ve maddeyi varlığı oluşturan ancak birbirini etkilemeyen iki cevher olarak ele aldı. Böylece modernite, Aristo'dan beri süregelen deist bir din anlayışını temel alarak, teorik temelini, Descartes'in kartezyen felsefesi ile yeniden üreterek savundu. Deist din anlayışına göre Tanrı evreni yarattıktan sonra onu kendi işleyişine terk etmiştir. Bu anlayışın sonucu olarak insan, dünyayı düzenleyecek tek faktör olarak kalmıştır. Onu sınırlandıracak hiçbir güç yoktur. Zira Tanrı evreni yarattıktan sonra onu kendi işleyişine terk etmiştir. Artık insanın kendi aklından başka temel alacağı hiçbir **dini-ahlaki referans kalmamıştır.**

Modernitenin üçüncü ayağı da Newton'un mekanik evren tasarımına dayanır. Bu anlayışa göre insan mükemmel işleyen bir makineden başka bir şey değildir. Materyalist bir bakış açısıyla insanın din ve ahlak yönü tamamen ihmal edilmiş ve herhangi bir varlık konumuna düşürülmüştür. Artık ona kendi aklı dışında yol gösterecek hiçbir kaynak yoktur. Moderniteye göre hakikati bulmak için aklın dışında, ötesinde ve üstünde başvurulabilecek kaynak olmadığı için, doğal olarak vahyi, **bilgi kaynağı** olarak **tanımaz.**

Modern düşüncenin oluşumunda rol oynayan iki büyük düşünür.

Modernitenin Tanrı'yı tamamen paranteze alan bakış açısı insanı, evreni ve varlığı derin bir krize soktu. Nükleer felaketler, asit yağmurları, cinsel sapmalar, küresel ısınma, çevre felaketi, eroin kullanımı, açlık, bu derin krizin en önemli göstergeleridir. Modern insan, kendi eliyle kendini felaketin eşiğine getirdi. Ancak daha da önemlisi modernitenin insanın manevi yapısında yaptığı derin tahribattır. İnsanı yeryüzünde Allah'sız yaşamaya mahkum etmek onu sığınabileceği her türlü değerden yoksun bırakmıştır. Artık onun yabancılaştığı dünyada tek çıkar yolu kalmıştır: **İntihar**. İntihar modern insanın kaderidir. Nitekim **A. Comuse, J. P. Sartre** gibi varoluşçu düşünürler okunduğunda modernliğin içine düştüğü derin kriz çok net biçimde görülecektir. Kriz çok derindir, tahrip edicidir ve modernitenin anlayışıyla halledilemeyecek konuma gelmiştir.

Batı-dışı Toplumlarda Modernlik

Çelişkili bir şekilde Batı sistemi, modernliğin yarattığı olumsuzluğu yaşarken, Batı dışı toplumlar modernleşmek için can atıyorlar. Oysa modern sistem kendi varlığını sürdürmek için onları ötekileştirip sömürüyor. Çelişki şurada: Batı-dışı toplumlar modernleşebilirse, modernite devam edemez. Çünkü modernite sürekli ilerleme felsefesiyle, sömürülecek bir dünyaya ihtiyaç duymaktadır. Garip olan şu ki, Batı-dışı toplumlar önlerindeki felaketi göre göre modernleşmeye can atıyorlar. Oysa bu periferi toplumlarda yaşayan milyonlarca insan, kendini hiçbir şeyden sorumlu tutmayan, sadece hayatı tüketim olarak tanımlayan modern insanın aksine yaşama tutunmaya çalışıyor. Ancak modernitenin oluşturduğu olumsuzluklar sınır tanımaksızın tüm dünyayı ve insanlığı tehdit ediyor.

Batı-dışı toplumlarda, modernitenin oluşturmaya çalıştığı sahte cenneti en iyi görebilecek konumda olan aydınlar ve üniversite ne yazık ki, modernleşmenin öncülüğünü yapıyor. Batı-dışı toplumun sanatçısı ve gazetecisi için modaya uymayan her şey çağdışıdır. Bir anlamda Batı-dışı toplumların aydınları, bilim adamları, sanatçı ve gazetecileri, modernitenin gönüllü jandarmaları gibi çalışıyor. Ordu, Üniversite ve aydınlar el ele vererek dünyayı felaketin eşiğine getiren bir sistemi kurtarıcı olarak kutsuyor ve kendi toplumuna dayatıyor.

Üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleşen askeri darbelerin mantığını da burada aramak gerekir. Bu tür ülkelerde Ordu, halk üzerinde bürokratik egemenlik kurma aracı olarak kullanılmaktadır.

Modernizm, özellikle din karşısında kendine özgü epistemolojik, ontolojik ve etik değerleri olan bir ideolojik durumdur. Köklerini **Rönesans** ve **Reform hareketlerine** kadar götüreceğimiz modernist anlayış, günümüz insanının hayat anlayışını kuşatmış durumdadır.

Modernite ve Bilgi Anlayışı

Modernite;

1. Bilgi anlayışı bakımından rasyonalist,
2. Varlık anlayışı bakımından realist,
3. Ahlak anlayışı bakımından hümanist,
4. Din-Devlet ilişkileri bakımından Laik bir anlayıştır.

Modernitenin bilgi anlayışı **akılcıdır** (*rasyonalist*). Burada akıl, insanı hakikate götürecek tek kaynaktır. Aklın ötesinde, üstünde hakikati aramak için başvurulacak hiçbir kaynak

yoktur. Bilindiği gibi Kant'ta ifadesini bulan bu anlayış, insan oğlunun kendi eliyle düştüğü ergin olamama durumundan kurtuluşunu ifade ediyordu. Batı felsefesinde Sokrates, Platon, Aristo, Descartes ve Spinoza tarafından savunulan bu görüş, zirvesini ünlü filozof Hegel'de bulmuştur. Hegel'e göre varlığın kanunları ile aklın işleyiş ilkeleri arasında birebir uygunluk olduğundan akıl, başka hiçbir bilgi kaynağına ihtiyaç duymadan gerçeğe ulaşabilir. Oysa dinde akıl bilgisinin üstünde ilahi kaynaktan gelen ve içinde yanlıgı bulunmayan vahiy bilgisi bulunur. Vahiy bilgisini hesaba katmadan akli ona karşıt ve tek bilgi kaynağı olarak kullanma; bir anlamıyla şirktir ve nefisini ilah edinmektir.

Modernitenin varlık anlayışı da bilgi anlayışından beslenir. Akıl tek bilgi kaynağı ise içinde yaşadığımız evren de tektir ve onun dışında başka bir evren yoktur. Modernitenin ahlak anlayışı da varlık ve bilgi anlayışıyla paraleldir. Ahlakın temeli insanın oluşturacağı hümanist kurullarla belirlenir. Kaynağı toplum ve insandır. Oysa İslam değişmez temel ahlaki ilkelerin kaynağını vahiy olarak görür. Vahyin dışında ona karşıt olan gelenek ve benzeri kaynakların ahlaki değeri yoktur. İslam'a göre insanlığın kadim geleneğinden gelen veya aklından ortaya çıkan ahlaki değerlerin, vahye karşıt olmamaları açısından bir anlamı vardır. Zaten vahiy, İnsanları gelenek ve kültürün ölümcül etkisinden kurtarmak için gönderilir. Tarihte öyle anlar vardır ki, artık insan kendi başına karşılaştığı durumdan kurtulma imkanını bulamaz. İşte vahiy bu anlarda Allah'ın tarihe müdahalesidir.

Modernite, din-devlet ilişkileri açısından da laik bir görünüm arz eder. Felsefi anlamıyla teist bir din anlayışından laikliğe temel oluşturulamaz. Bilindiği gibi teizm, Allah'ın ezeli ve ebedi olduğunu, evreni yoktan yarattığını, Allah'ın insanı yarattıktan sonra serbest bırakmayıp denetlediğini ve sonunda onu hesaba çekeceğini savunur. Rönesans düşüncesi laikliğe temel oluşturmak için dünyaya ve insana müdahale etmeyen bir din anlayışı oluşturmak zorunda idi. Bu anlayış köklerini **Epicür'e** kadar götüreceğimiz **deist din** anlayışıdır. Epicür'ün Aristo'dan da etkilenererek oluşturduğu bu anlayışa göre *Allah, evreni yaratmış ve onu kendi işleyişine terk etmiştir*. Bu varsayıma göre içinde yaşadığımız evreni düzenleyecek kuralları oluşturan tek kaynak insandır. Allah da evrene müdahale etmediğine göre insanı sınırlandıracak hiçbir otorite yoktur. Bu anlamıyla Rönesans Allah'ı reddederek insanı ilahlaştırmıştır.

Postmodernizm Nedir?

Postmodernizm; *'Modernizm sonrası. **Modernizm ötesi**. Aynı paradigmat çerçeveyi ya da uygarlık düzlemini paylaşmakla beraber, modernliğe ve onun düşünce tarzı olan modernizme yapılan içsel eleştiri ve alternatif geliştirmeye yönelik çabaların tümü. Felsefe, bilim, sanat, mimari, şiir ve sosyal yaşamın değişik alanlarında modernizmi eleştiren,*

sorgulayan, reddeden anlayış, düşünce ve oluşumlar.^[11] olarak tanımlanabilir. “İyimser bir bakış açısıyla postmodernizm, ‘modernliğin sıkıntılarını’ aşma çabası olarak okunabilir. Modernliğin özellikle Aydınlanmacı bir retorikle sıkı sıkıya irtibatlandırılan özü, giderek total, özcü ve nihayet tek biçimci bir düstur içinde şekillenmiştir.”^[12] İşte postmodernizm, modernitenin bu özcü anlayışına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Böylece sanattan edebiyata her alanda yeni ve farklı talepler ortaya çıkmaya başlamıştır. Tekilliğin yerini çoğulculuk, kesinliğin yerini görecelilik almıştır. Modernliğin baskı altına aldığı her değer serbestçe ortaya çıkmaya başlamıştır.

Klasik rasyonalist düşünce, Descartes örneğinde görüleceği gibi, akli dış dünyayı algılama ve bilgi elde etme konusunda tek kaynak olarak görür. Bu anlayış Alman düşünür Hegel’de zirve noktasına varır. Zira Hegel’e göre aklın işleyiş ilkeleri ile varlığın oluş ilkeleri arasında tam bir uygunluk olduğundan, akıl gerçeği anlama konusunda başka hiçbir yardımcı kaynağa ihtiyaç duymadan gerçek bilgiyi oluşturabilir. Ancak gelişen süreçte postmodern düşüncenin önünü açan gelişmeler yaşandı. White, bu sürecin temellerini şu nedenlere dayandırmaktadır:

1. Büyük teori ve anlatılara duyulan kuşku.
2. Toplumsal rasyonalizasyon sonucu oluşan yeni problemlerin giderek daha çok farkında olma.
3. Yeni haberleşme teknolojilerinde patlama.
4. Yeni sosyal hareketlerin doğuşu.^[13]

Postmodernizmin Temsilcileri

Postmodernizmin fikri öncüleri arasında **R. Guenon, Feyerabend, Nietzsche ve Heidegger’i** sayabiliriz.

Guenon, metafiziği yok saydığı, dar bir doğacılığa yöneldiği, sezginin inkar edildiği, faydalı olanın doğrunun yerine geçtiği, niteliğin niceliğe feda edildiği, bilimin sanayinin emrine girdiği, insanın maddenin kölesi haline geldiği, uzmanlaşma ve işbölümünün her türlü entelektüel çabayı engellediği gerekçesiyle modernizme derin eleştiriler yöneltmektedir. Ancak tüm bu olumsuzluklara karşın gelenekle bağların tümüyle koparılamadığına dikkat çeken Guenon, modern dünyanın bunalımının aşılacağını savunmaktadır.

Modernitenin bilim anlayışına temeli oluşturan rasyonaliteye yönelik ikinci kapsamlı eleştiri bilim felsefecisi **Paul Feyerabend** tarafından yapılmıştır. Feyerabend’e göre gelenekler iyi ve kötü diye tasnif edilemezler. Rasyonellik de geleneklerden sadece biridir ve diğer

geleneklere karşı hiçbir üstünlüğü yoktur. Rasyonalizm de temelde bir gelenektir ancak; neredeyse kendini dinin vazgeçilmez inançlarının yerine koymuştur. Bu haliyle bilim, **Hıristiyanlığın yerine geçmiştir**. Bir zamanlar despotizme karşı özgürlük mücadelesi veren bilim bugün despot haline gelmiştir.

Modernizm eleştirilerinde öne çıkan bir diğer düşünür de F. Nietzsche'dir. **Nietzsche**, Hıristiyanlığa ve rasyonel akla önemli eleştiriler yöneltir. Demokrasinin temeli olan herkese eşit oy hakkına karşı çıkar ve onu aşağı insanların egemenliği olarak görür. Başta Hıristiyanlık olmak üzere geleneksel bütün ahlak teorilerini zayıf koruduğu gerekçesiyle reddeder. Nietzsche, '**üst insan (übermensch)**' anlayışı ile gücü ve güçlüyü öne çıkarır. Ona göre zayıflık affedilmez bir kusurdur. Kendine özgü fikirleriyle Batı düşüncesinde köklü bir kırılmaya kapı aralayan Nietzsche, **nihilizmin** en önemli temsilcisi sayılmaktadır.

Nietzsche için 'zayıflık'
affedilemez bir kusurdur.

Postmodernizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir diğer düşünür de Heidegger'dir. Bilindiği gibi **Heidegger**, varoluşçuluk akımının önde gelen temsilcilerinden biridir. Varoluşçular insanın belirlenmiş bir özü olmadığını, her bireyin kendi varoluşunu gerçekleştireceğini savunurlar. Heidegger, varlığı tarih içinde oluşan ve dil ile oluşturulan bir olgu olarak düşünür. Nesnelerin dilin belirlediği sınırların dışında bir özlerinin bulunmadığını savunur. Varoluş insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Anlama, bilmekten öte yapabilmeyi de içerdiğinden özgürlük varoluşun gerçekleşmesinde önemli bir

role sahiptir. Heidegger, kaygı, vicdan ve ölümün varlığın temelini ortaya çıkaran üç vazgeçilmez araç olduğunu savunur. İç daralmasıyla intiharın eşğine gelen insan buradan varoluşa sıçramaktadır.

Özetle postmodernizm;

1. Rasyonalizmi temel alan bilin anlayışına,
2. İnsani duruşun kaybolmasına,
3. Aklın araçsal hale gelmesinden dolayı oluşan yıkımlara,
4. Modern ulus devletin otoriter yapısına,
5. Hakikatin çoğulcu yapıda değil tekil olarak tasarlanmasına,
6. Bilimin dışında hiçbir hakikat tanımayan pozitivist anlayışa,
7. Bireylerin üzerine uygulanan her türlü siyasal ve dinsel baskıya tepki olarak şekillenmiştir. Kısaca postmodernizm, modernizmin oluşturduğu varlık bilgi ve bilim anlayışına köklü eleştiriler getirmektedir.

Postmodernizmin Etkileri

Postmodernizm, her türlü otoriteye ve hiyerarşik düzene karşı çıkan, kültürel hakları, farklılıkları, çoğulculuğu öne çıkaran bir yapıya sahiptir. Bu yüzden özellikle devletin siyasal ve kültürel hayatı baskı altında tuttuğu ülkelerde postmodernizmin geniş etkileri olmuştur. Türkiye gibi devlet geleneğinin hakim olduğu ülkelerde postmodern açılımlar devletin sivilleşmesini ve demokratik bir dönüşüm için araç olarak kullanılmıştır. Bu anlamda postmodernizmin Türkiye'ye yansımaları da çok boyutlu olmuştur. İslamcılıktan Kürtçülüğe, Liberalizmden Çevreciliğe, Sosyalizmden Milliyetçiliğe kadar çok sayıda akımı etkilemiştir. Etkilenme kimi akımlarda kültürel, kimilerinde hukuki, kimilerinde ise siyasal boyutlarda olmuştur. Postmodernist eğilimlerin etkisiyle ortaya çıkan yeni sosyal talepler, devlet ile sivil toplum arasında yeni gerilimlerin oluşmasına yol açmıştır.

Milliyetçi kesime bakıldığında eski keskin söylemin önemli ölçüde terk edildiğini gözlemliyoruz. Etnik ayrımcılığı çağrıştıracak söylemler yerine kültürel tanımlar daha yüksek sesle dillendirilmektedir.

Çevrecilik ve feminizm gibi marjinal hareketler ortaya çıkmakta ve çeşitli etkinlikler düzenlemektedir.

Postmodernizm, dünyanın karşılaştığı sorunlara karşı yeni bir açılım sağlamayı hedefler. Ancak bu açılımı hangi araçlarla gerçekleştireceği hususu o kadar açık değildir. Ayrıca postmodernizm üzerinden yürütülen tartışmalar kavramın popülerliğini artırmaktadır. "Ne

var ki, bu tartışmalar popülerleştikçe postmodernlik, bir derinlik kaybıyla yüz yüze gelir. Gerçekten de kavramın günlük dildeki kullanımı oldukça sıradandır; moda bir kavram olarak öne çıkar ve tüketilir; kavramın zenginleştiği alanlara pek az vurgu ve gönderme yapılır. Yapısal olarak zaten fantastik ve simülatif olan gerçeklik, doğası gereği bu savruklukları da tolere eder. Bu kargaşa, postmodernliğin kavramsal çekiciliğini ve yaratıcılığını daraltır, köreltir ve aşındırır. Böylece onda içkin olan tahayyül ve derinlik hızla göz ardı edilir. Her karmaşık desen, alışılmışı bozan her tasarruf, postmodernlikle ilişkilendirilir. Kavramakta güçlük çekilen şeyler postmodern ilan edilir, ucube görüntülerin gerçek bir karşılığına ulaşabilmek bu aleladelik içinde kolayca yankı bulur. Nihayet geçmişte modernliğe gösterilen ilgi aynı eksen ve duyarlılık içinde postmodernliğe de aktarılmaya başlanır.”^[4] Bütün bunlara karşın postmodernizmin yeni durumlar ve yeni imkanlar ortaya çıkardığı da bir gerçektir.

Yusuf YAVUZYILMAZ

^[1]Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ömer Demir- Mustafa Acar, Vadi Yayınları.

^[2]Yeni Başlayanlar İçin Postmodernlik, Yard. Doç. Dr. Necdet Subaşı, Zaman, 26 Eylül 2008

^[3]Siyasal Arayışlar, Aytakin Yılmaz, Vadi Yayınları

^[4]Yeni Başlayanlar İçin Postmodernlik, Yard. Doç. Dr. Necdet Subaşı, Zaman, 26 Eylül 2008

^[5]Öne çıkan görselde kullanılan resim,

<http://blog.kavrakoglu.com/cagdas-sanata-varis-129-postmodernizm-2/>